

УДК 811.161.2'373.611'373.23

Оксана Нестерчук

(Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки)

nester-oks@ukr.net

СЛОВОТВІР ВАРІАНТІВ ІМЕН РОМАНУ В. ЛИСА «ДІВА МЛИНИЩА»

У статті проаналізовано способи творення варіантів імен, що вжиті в романі В. Лиса «Діва Млинища». Виявлені словотвірні типи з продуктивними та непродуктивними суфіксами, а також римовані варіанти як «гру слів». Досліджено, що розмовно-побутові варіанти імен утворені за допомогою загальноживаних суфіксів, які зафіксовані в інших населених пунктах.

Ключові слова: власні імена, варіанти, способи словотвору, оригінальний іменник.

Оксана Нестерчук. СЛОВООБРАЗОВАНИЕ ВАРИАНТОВ ИМЕН В РОМАНЕ В. ЛИСА «ДИВА МЛИНИЩА»

В статье проанализированы образования вариантов имен собственных в романе В. Лиса «Дева Млинища». Выявлены имена с производительными и непроизводительными суффиксами, а также рифмованные варианты, напоминающие «игру слов». Исследовано, что разговорно-бытовые варианты имен образованы с помощью общеупотребительных суффиксов, которые зафиксированы в других населенных пунктах.

Ключевые слова: собственные имена, варианты имен, способы словообразования, оригинальные черты.

Oksana Nesterchuk. DERIVATION NAMES: V. LYS' NOVEL «DIVA MLYNYSCHA»

The article analyzes the methods of creating variations of names that used in the novel of V. Lys «Virgin Mlynyscha». Word created with the help of productive and unproductive suffixes and variants like rhymed «game word» are revealed. It's revealed that conversational everyday variants of names are formed by means of common suffixes, which were recorded in other towns.

Keywords: proper names, variants, derivation methods, the original characteristics.

Характерна ознака власних назв – це їхня здатність варіюватися за допомогою різноманітних словотвірчих формантів у розмовно-побутовому мовленні, чим компенсується нечисленний офіційний іменник українців. Адаптовані до «рідного» звучання власні імена утворюють форми, властиві живому мовленню, серед яких особливо виділяються зменшено-пестливі та збільшено-згрубілі варіанти.

Постановка проблеми. Безперечно, кількість власних особових імен кожного населеного пункту залежить від кількості мешканців, напр., у с. Сильно Ківерцівського району Волинської області проживало 629 осіб, а для називання осіб чоловічої статі використано 86 імен, жіночої – 70. Кожне особове ім'я має по декілька варіантів, які залежать не тільки від загальної кількості жителів, а й від того, скільки осіб названо однаковим іменем (у побутовому спілкуванні треба ж одноіменних якось розрізняти!). Звичайно, творення варіантів імен – це оригінальна мовотворчість народу. Так, серед силенців 86 чоловічих імен стали твірними основами 263 варіантів, напр., найбільше варіантів зафіксовано від імен *Володимир* (*Вóлод', Волóд'а, Волóд'ка, Вóва, Вóвка, Волóха, Володíмер, Владíмер, Влад'íмир, Лóд'ік*), *Петро* (*Пét'а, Пét'ка, Пétрик, Питрó, Петрúс', Петрúс'о, Петúра, Пéшта*), *Тарас* (*Тарásик, Телéсик, Тан', Тán'ко, Тарánчик, Тарасíло, Тарасíс'ко*), а від 70 жіночих імен виявлено 226 варіантів: *Ганна* (*Гán'а, Гán'ка, Гán:очка, Ган'úха, Гán'з'а, Гán'з'а, Бán'з'а, Ган'з'ól'а, Ган:úс'а, Нúс'а, Н'úс'а*), *Євдокія* (*Уд'úшка, Гуд'úшка, Гуд'úшичка, Йеўдóха, Йеўдóшка*), *Марія* (*Марíйа, Марíйка, Мáрйа, Марúс'а, Марúс'ка, Мán'а, Марúха, Мúха*) [1, с. 12–15].

У селі ЧерчеКамінь-Каширськогорайону із 1705 жителями використано 102 чоловічих імені, від яких утворено 203 варіанти: від імені *Андрій* – *Андрéшко, Андри́йáка, Андрóха, Андру́н', Андрóс', Андрóнец', Гандрúх, Йендрíй, Гандрéйц'о*, *Василь* – *Василáшко, Василéйко, Василéц', Васил'ó, Васén'о, Вас'кó*, *Омелян* – *Омél'їй, Омél'ко, Мил'óнц'о, Мел'án, Мел'ко*. Від 61

жіночого імені виявлено 142 варіанти: Агафія – *Гапіна, Га́фа, Га́фка, Га́пка, Гапón'а, Гán'ка*, Євдокія – *Йавдóс'а, Йавдóшка, Авдóха, Док'ї́ка, В'ївд'а, Одóха, Дун'а, Дун'ка*, Федора – *Федорі́на, Федóриха, Феді́рка, Феду́нц'а, Фéd'ка* (власні польові записи).

Так само можна проаналізувати іменник тих населених пунктів, про які створені великі художні розповіді, насамперед романи, де діє багато персонажів. Для словотвірного аналізу неофіційних чоловічих та жіночих імен с. Згорани (у романі Загорени) Любомльського району було вибрано твір Володимира Лиса «Діва Млинища» [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Оними у творчості різних українських письменників ХІХ–ХХ століть докладно проаналізував Л. Белей [2]. Стаття Л. Масенко присвячена власним назвам у творах Григорія Квітки-Основ'яненка [9]. Дослідження власних імен, ужитих у творах Василя Стефаника, висвітлено у праці Л. Вокалюк [4]. Аналіз антропонімів в оповіданнях Григора Тютюнника досліджено С. Биби́ком [3], а в монографії Ю. Карпенка проаналізовані літературні оними Ліни Костенко [5]. І. Левчук предметом свого наукового дослідження обрала антропонімну специфіку, особливості вживання та частотність антропонімів роману В. Лиса «Століття Якова» [7], однак словотвір власних особових імен роману В. Лиса «Діва Млинища» ще не був об'єктом дослідження. Цей роман обрано невипадково, адже автор народився в с. Згорани, добре знає її мешканців та й дійових осіб тут найбільше в порівнянні з іншими творами – «Століття Якова» та «Соло для Соломії», а тому й іменник села представлений найповніше. Отже, аналіз іменника цього села і стало метою дослідження. Зауважимо, що с. Згорани одне з найбільших у Любомльському районі Волинської області: у кінці 60-их років тут проживало майже півтори тисячі мешканців, а на початку ХХІ століття понад 1380 осіб.

У зв'язку з визначеною метою, поставлено такі завдання: 1) на основі роману виявити повний іменник села; 2) визначити, якими способами утворено варіанти імен загорян, указавши продуктивні та непродуктивні форманти; 3) виділити оригінальні риси словотвору варіантів імен жителів цього села, які не зафіксовані в інших населених пунктах.

Як показав матеріал, найбільше виявлено в романі офіційних власних особових імен, наприклад: чоловічі – *Адам, Анатолій, Андрій, Гандрій* (з приставним [г]), *Антон, Гартем* (з приставним [г]), *Афанасій, Василь, Григорій, Георгій, Гордій, Денис, Дмитро, Зенон, Зеновій, Іван, Ігор, Кирило, Кіндрат, Кузьма, Купрія́н, Лев, Лука, Макар, Марко, Матвій, Микита, Михайло та Михайл, Назар, Наум, Олег, Остап, Павло, Петро, Пилип, Платон, Потап, Прокіп* (фонетичний варіант *Прокоп*) *Олександр, Святослав, Семен, Степан (Стефан), Тарас, Тимофій, Трохим, Юрій, Юхим, Яків*; жіночі – *Антоні́на, Валерія, Василина, Віра, Галина, Ганна (Анна), Глафі́ра, Зореслава, Калина, Катерина, Леся, Людмила, Марина, Марія, Мокрина, Ніна, Олеся, Ольга, Софія, Тамара, Тетяна, Уляна, Федора, Феодосія, Юстина, Якилина, Ірина (Ярина)*.

Інші імена вжиті лише у варіантах: *Веня (Венька), Віталік, Вітік, Гарасько, Гена, Гнат (Гнатисько), Єген (Женьчик), Йоська, Коля (Колюня), Костик, Настасій, Омелько, Рома, Уласик, Федось; Варварочка (Варка, Варочка, Варуня), Віта (Віточка), Гапка, Зенька, Ліда (Лідка, Лідуся), Ліза (Лізочка), Ликера (Ликерка), Люба (Любка), Мелашка, Настя (Настька, Настунечко, Настуня), Одарка, Оленка, Оріся, Панаска, Параскева (Параска, Парочка), Пріська, Стипанка*.

Отже, чоловічий іменник роману нараховує 62 імені, жіночий – 44.

Із зазначених вище варіантів імен частина утворені регресивним способом. Згідно з думками ономастів Л. Кракалії, І. Сухомлина, Т. Космакової, П. Чучки та ін. афери́зу, синкопу та апокопу вважаємо словотвірними способами (існує й протилежна думка щодо усічення як фонетичного явища – В. Шевцова, О. Гвоздева, К. Охомуш, О. Суперанська) [6, с. 135].

Виявлено такі усічені деривати, що постали внаслідок афери́зи: *Гнат, Коля*; апокопи: *Веня, Гена, Єген, Рома, Федось, Віта, Ліда, Люба, Параскева*; поєднанням двох типів – афери́зи та апокопи: *Настасій, Ліза, Ликера, Настя*.

Найбільшу кількість варіантів імен утворено за допомогою найрізноманітніших формантів (формально – суфіксів), що приєднані до офіційних форм (подаємо афікси в алфавітному порядку).

Чоловічі варіанти утворені від повних офіційних імен за допомогою таких суфіксів: -аш: *Лукаш*; -єчк-о: *Матвієчку*; -ик: *Кіндратик, Остапик, Павлик, Тарасик, Уласик*; -к-а: *Микитка*; -к-о: *Гаврилко, Захарко, Іванко* || *Йванко, Левко, Матвійко, Семенко*; -очк-о: *Іваночко, Левочку, Семеночку*; -усь: *Павлусь*; -ць-о: *Пилицьо*; -чик: *Матвійчику*. Використані такі зменшено-пестливі суфікси: -єчк-о, -ик, -к-о, -к-а, -очк-о, -усь, -ць-о, -чик та нейтральний -аш.

Ще більшу активність виявляють суфікси для творення варіантів імен від усічених основ. Зафіксовано іменні суфікси, які додані до чоловічих усічених імен, що реально існують, або такі, які не можуть вживатися самостійно: -ик: *Віталик, Зеник, Кирик, Костик, Панасик, Петрик, Сашик, Славик*; -иськ-о: *Гнатисько*; -ік: *Вітік, Зенік, Толік*; -к-а: *Венька, Зенька, Йоська, Мишка, Сьомка, Федька, Юрка*; -к-о: *Васько, Вітько, Гарасько, Грицько, Зенько, Мишко, Омелько, Пиличко, Сашко, Славку, Тимко, Федько, Юрко*; -очк-о: *Зеньочко, Марочко*; -ош || -іш: *Тимош* || *Тиміш*; -сь: *Михась, Федось*; -унь-о: *Сашуню*; -ун-я: *Колюня*; -ць: *Гриць*; -ць-о: *Славцю*; -чик: *Женьчик, Зеньчик, Юрчик*. Із них пестливі суфікси: -ик, -ік, -к-а, -к-о, -очк-о, -ош, -сь, -ун-ьо, -ун-я, -ць, -ц-ьо, -чик, збільшено-згрубілий -иськ-о.

Для творення жіночих дериватів використано більше суфіксів, ніж для чоловічих, пор.: -еньк-а: *Ганнусенька, Ганнусенько, Анниченько*; -єчк-а: *Лесечка*; -ищ-е: *Мокринище*; -иськ-о: *Мокринисько*; -ичк-а: *Анничка, Анничко*; -к-а: *Калинка, Леська, Маринка, Мокринка, Мотронка* (фонетичний варіант *Мотрунка*), *Оленка, Софійка, Тетянка, Федорка*; -очк-а: *Варварочка, Вірочка, Мокриночка, Тетяночка, Федорочко*; -ун-я: *Лесуня*; -ус-я: *Ганнуса*; -чик: *Вірунчик*; -ятк-о: *Віренятко*. Для творення таких дериватів використані суфікси, що надають імені зменшено-пестливих відтінків: -еньк-а, -єчк-а, -ичк-а, -к-а, -очк-а, -ун-я, -ус-я, -чик, -ятк-о, згрубілість передають -ищ-е, -иськ-о.

Серед жіночих варіантів імен виявлено комбінації різних регресивних способів словотворення з такими суфіксами: -дз-я: *Гандзя*; -єчк-а: *Настунечко, Сонечко, Тонечка, Тонечко, Тонюнечко*; -ин-а: *Марусина*; -ис-я: *Марися*; -ичк-а: *Соничка*; -іньк-а: *Тонюсінька*; -ічк-а: *Тонічка*; -к-а: *Валерка, Варка, Ганька, Гапка, Зенька, Зірка, Зоська, Катька, Лерка, Ликерка, Лідка, Любка, Людка, Люська, Манька, Маруська, Мелашка, Настька, Нілка, Одарка, Ольга, Панаска, Параска, Пріська, Славка, Сонька, Стипанка, Стипанка, Танька, Тонька, Федоська, Юхимка*; -н-я: *Соня*; -очк-а: *Валерочка, Варочка, Віточка, Лідочка, Лізочка, Нілочка, Парасочка, Парочка, Тамочка, Томочка*; -с-я: *Люся, Орися, Федося*; -ун-я: *Варуня, Гандзюня, Настуня, Настуню, Олюня*; -ус-я: *Катрусю, Лідуся, Настусю, Олюся*; -ух-а: *Настюха*; -ц-я: *Валерця, Славця*. Суфікси для творення дериватів зі значенням пестливості: -єчк-а, -ин-а, -ис-я, -ичк-а, -іньк-а, -ічк-а, -к-а, -н-я, -очк-а, -с-я, -ун-я, -ус-я, -ц-я та згрубілості: -дз-я, -ух-а.

Виявлено римовані та подвійні варіанти імен, які нагадують «гру слів»: *Зеньчик-бреньчик, Мишко-Михась, Горацію-Сашуню, Сашоле* (від Саша й Оленка), *Олешура* (від Олена і Шура), *Юрчику-мурчику, Лерка-Валерка, Варочка-Варка, Варка-Варочка, Зірка-Славка, Люся-Люсьєна, Настя-Настуня, Софійка-Сонечко, Соня-Софійка*.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, загорянські варіанти імен утворені за допомогою суфіксації, доданої як до повних офіційних імен так і до усічених твірних основ. Переважають деривати усічено-суфіксального способу (афереза та апокопа) із загальноновживаними суфіксами, що характерні і для варіантів імен з інших населених пунктів.

Серед чоловічих найменувань використано 15 непродуктивних суфіксів (-аш, -єчк-у, -иськ-о, -ік, -очк-о, -ош, -сь, -ун-я, -усь, -ць, -цьо, -чик, що виявлені в одному, двох, трьох варіантах). До продуктивних належать лише 4 суфікси (-ик, -к-о, -к-а, -чик).

23 непродуктивні суфікси вжито у варіантах жіночих імен (-дзя, -еньк-а, -єчк-а, -ин-а, -ис-я, -ищ-е, -иськ-о, -ичк-а, -іньк-а, -ічк-а, -н-я, -очк-а, -ун-я, -с-я, -ус-я, -ух-а, -ц-я, -чик, -ятк-о), а 4 форманти використано для творення від п'яти і більше варіантів (-єчк-о, -к-а, -очк-а, -ун-я).

Зафіксовані римовані неофіційні найменування свідчать про мовну оригінальність населення, за допомогою яких мовець міг висловити своє ставлення до конкретної особи – пестливе чи згрубіле. Усе це свідчить про певну вільність у творенні варіантів імен.

Отже, можна стверджувати, що при спільній словотвірній тенденції серед західнополіських дериватів існують і суттєві відмінності між варіантами власних імен – вживання неофіційних імен служить індивідуалізації особи, тоді як серед неофіційних назв с. Сильне і Черче таких римованих форм не зафіксовано.

Вважаємо за доцільне у подальших розвідках виявляти та аналізувати власні особові імена та їхні варіанти у творах В. Лиса «Століття Якова» та «Соло для Соломії», що, безперечно, розширить загоренський іменник.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Силенська гуторка / Г. Аркушин. – Луцьк: Вежа, 1996. – 168 с.
2. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії 19–20 століття / Л. О. Белей. – Ужгород, 1995. – 120 с.
3. Бирик С. П. Якби не був таким, не був би я Яким: (антропоніми в оповіданнях Григора Тютюнника) / С. П. Бирик. // Культура слова. – 1996. – Вип. 48–49. – С. 72–78.
4. Вокалюк Л. Ю. Лексико-семантична організація власних імен у творах Василя Стефаника / Л. Ю. Вокалюк // Шоста республіканська ономастична конференція: тези доп. і повідомл. – Одеса, 1990. – Ч. 1. – С. 106–107.
5. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика Ліни Костенко: монографія / Ю. О. Карпенко, М. Р. Мельник. – Одеса: Астропринт, 2014. – 216 с.
6. Кравченко Л. О. До питання класифікації розмовно-побутових варіантів імен / Л. О. Кравченко // Актуальні питання антропоніміки: зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / [відп. ред. І. В. Єфименко]. – К.: Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 130–137.
7. Левчук І. Антропонімія роману Володимира Лиса «Століття Якова» / Ірина Левчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. – 2013. – № 22 (271). – С. 69–74.
8. Лис В. Діва Млинища. Роман / Володимир Лис. – Х.: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 386 с.
9. Масенко Л. Т. Власні назви у творах Г. Ф. Квітки-Основ'яненка / Л. Т. Масенко // Мовознавство. – 1986. – № 6. – С. 43–48.

Стаття надійшла до редакції 28.06.2017 р.